

GEZELSCHAPSLEVEN TE GENT IN DE 19e BEGIN 20e EEUW (Vervolg)

V. OPVOEDING EN ARBEIDERSONTWIKKELING

Omstreeks de zestiger jaren in de 19de eeuw waren het de progressieve intellectuelen die de noodzaak inzagen iets te doen voor de morele en verstandelijke verheffing van de arbeidersbevolking. Men richtte avond- en zondagscholen in om de jonge werklieden te leren lezen en schrijven en tot sparen aan te zetten. Ook kwamen gezelschappen tot stand, aanvankelijk uitsluitend voor de oudleerlingen der adultenscholen. Deze verenigingen hadden tot doel de jonge arbeiders uit de herbergen te houden door ze de zondag en de maandagavond nuttig en aangenaam verzet te verschaffen.

De 29e november 1824 ontstond de Gentse afdeling van de antiklerikale maatschappij "*Tot Nut van 't Algemeen*". Door Bernard van Saxen-Weimar geïnstalleerd, nam dit gezelschap zich voor het officieel onderwijs te steunen en de lagere bevolkingslagen intellectueel en moreel te verheffen. Drie jaar na haar stichting organiseerde deze maatschappij reeds adultenlessen.

In 1857 werd het "*Van Crombrughe's Genootschap*" gesticht. Zijn doel was het openbaar onderwijs te helpen en de oudleerlingen van het Gents stedelijk onderwijs bijeen te brengen. Deze vrijzinnige, Vlaamsgezinde, culturele vereniging was de ontmoetingsplaats van radicalen van verschillende strekkingen. Dit genootschap werd opgericht in hulde aan oud-burgemeester Van Crombrughe die zich had ingezet tot het organiseren en uitbreiden van het lager officieel onderwijs in zijn stad. Aanvankelijk gelegen in de Van Caeneghemstraat 5, werd het lokaal definitief gevestigd op de Huidevetterskaai 8. Men deed er aan zang, toneel, literatuur en tevens werd er les gegeven in Nederlands, Frans, Duits en Engels, rekenkunde en boekhouden. Ook was er een spaarafdeling aan verbonden. Tijdens de 19de eeuw telde dit genootschap minstens duizend leden.

Aan katholieke zijde kwamen er toen, langs de patronages voor jongens en congregaties voor meisjes om, avond- en zondagscholen, bibliotheken, zangafdelingen en ontspanningsgezelschappen tot stand. Zo bestond sinds 1857 de patronage "*Sint-Jan Baptist*" op de Groendreef 134 en deze van "*Sint-Jozef*" op het Maria-Theresiaplein vanaf 1865.

In andere wijken werden soortgelijke gezelschappen opgericht, o.m. in de Theresianenstraat, het Klein Gewad, de Korte Zilverstraat, de Sint-Salvatorstraat, de Kuipersstraat, Meulestede, Dok, Sint-Lievensstraat, Tweebruggenstraat, Kapucijnenham, de Vrouwenstraat, de Kortrijksestraat, de Kiekenstraat, de Elyzeese Velden, de Kasteellaan, Sint-Macharius enz.

Om de werkende klasse tot sparen aan te zetten en hun lot materieel, intellectueel en moreel te verbeteren, werd in 1868 de liberale "*Calliermaatschap*-

pij" (Société Callier) opgericht. Gustaaf Callier (1819-1863) was professor aan de Gentse universiteit en vanaf 1858 schepen van onderwijs. Jaarlijks voorzag men een plechtigheid waarbij spaarprijzen werden uitgereikt. Soms gebeurde dit in de aula van de Rijksuniversiteit in de Voldersstraat. De "Calliermaatschappij" gaf een brochure uit. De eerste reeks verscheen in 1868. Onder impuls van de liberale universiteitsprofessor François Laurent ontstonden vanaf datzelfde jaar de zgn. "*Sociétés ouvrières*" (Werknemersgenootschappen). Leerlingen der stedelijke adultenscholen maakten daarvan deel uit. Het doel was de meisjes en de jongens (maar steeds afzonderlijk) nuttige en aangename ontspanning te bezorgen. Dit gebeurde de zondag en de maandagavond. Elke afdeling beschikte over een bijzonder spaarfonds.

In 1868 stichtte Laurent het werkmeisjesgenootschap "Vreugde in Deugd". Onder de auspiciën van de "Maatschappij Callier" werd tot sparen aangespoord. De leden kregen les in gymnastiek, zang, toneel en volgden voorlezingen. Ze vergaderden in de stedelijke meisjesschool op de Brugsesteenweg (nu : Bevrijdingslaan).

Door een veertigtal jongens van de Wiemer-adultenschool op de Muide waar deze hoofdonderwijzer was werd, eveneens in 1868 de Laurentkring "*De Vrijheidsliefde*" opgericht. Ze kregen hun eigen lokaal in de Spaarstraat waar ze gymnastiek, zang en toneel volgden. Ze beschikten over een bibliotheek, deden aan zelfonderricht en stichtten een spaarafdeling. In 1877 waren er 555 adulten (boven de 16 jaar) en 358 "beschermelingen" (jongere arbeiders en scholieren) lid.

In 1868 werd, in het estaminet "De Stad Brussel" in de Hoogstraat, de vereniging voor arbeidersontwikkeling "*Hoop en Moed*" gesticht. Ook daar deed men aan koor en toneel. Het vergaderlokaal bevond zich in de Burgstraat. In 1871 telde men er een 40-tal leden.

Op de Voormuide kwam op 2 april "*Nut en Vermaak*" tot stand, een Laurentvereniging voor meisjes en jonge vrouwen. Later kwamen ze bij elkaar o.m. in de Sint-Pietersnieuwstraat en de Wellinckstraat. "Nut en Vermaak" had eveneens een koor-, toneel- en spaarafdeling en groepeerde over de honderd leden.

"*De liberale Vlaamse Maatschappij*" kwam vóór 1874 in de circulatie. Ze had haar lokaal in "De nieuwe Keizerin" in Klein Turkije. Op 16 december '74 richtte ze een literaire avond in waaraan de zangmaatschappij "De Melodij", die eveneens in voornoemd lokaal vergaderde, meewerkte.

In 1875 ontstond de Laurentkring "*Vermaak in 't Leren*". Deze groep die uitsluitend uit meisjes bestond, kwam samen in de school van de Oude Sassepoortstraat 163.

De vrijzinnige maatschappij "*L'Avenir*" (De Toekomst) kwam in 1875 tot stand. Ze had tot doel het niet-confessioneel onderwijs te verbreiden. François Laurent, voorvechter der stedelijke officiële scholen, werd er erevoorzitter. In 1876 werd "*Leren vereert*" gesticht. De oefeningen in toneel of zang grepen

plaats in de stedelijke meisjesschool op de Zwijnaardsesteenweg.

"*t Werk veredelt*", eveneens voor meisjes en jonge vrouwen, werd geopend op 12 november 1876. Eerst kwamen ze samen in de "Blauwe School" in de Barrestraat, later op de Graslei.

De liberale maatschappij "*Courage et Dévouement*" (Moed en Volharding) was een kring van oudleerlingen der stadsscholen, verenigd in het "Van Crombrughe's Genootschap". Men vergaderde echter in "Het IJzeren Kruis" op de Sleepstraat 13. Deze vereniging kwam in 1878 tot stand.

De Laurentkring "*t Geluk in 't Werk*" werd opgericht in 1880 en was bestemd voor jonge mannen. Deze maatschappij had van meet af aan haar eigen lokaal in de Rooigemstraat (nu Ooievaarstraat).

In hetzelfde jaar ontstond "*Werken en Leren*" op Meulestede.

Ca. 1885 kwam "*De Volksvlijt*" in de kijker. Ze had haar zetel op de Dendermondsesteenweg 106.

In het "Van Crombrughe's Genootschap" werd de culturele kring "*Ganda*" opgericht. Op de Visserij kende men toen ook de "*Spanoghe's Kring*" die zich later op de Sint-Lievenslaan 207 vestigde. (Mevrouw E. Spanoghe schonk de som tot het bouwen van een kosteloze, stedelijke jongensschool.)

"*De welgemeende Spaarders*" ontstond tussen 1880-1890. Haar leden vergaderden in "Het Land van Cadzand", café gelegen in de Dampoortstraat.

Op 1 november 1886 werd de "*Lotelingenkring*" gesticht. Het doel daarvan was de jonge militaire recruten, de lotelingen, moreel en gebeurlijk financieel te steunen en de gewetenloze "zielhonden" (wervers voor het leger) te bestrijden.

In 1887 werd "*Help u zelf*" opgericht. Deze maatschappij vergaderde aanvankelijk in de school Froebelstraat (nu : Gravin Johannastraat). Later vestigde ze zich in het lokaal "De Oranjeboom" op de Zwijnaardsesteenweg.

Na 1909, bij de afschaffing van de legerloting, ging de "*Lotelingenkring*" over in de "*Socialistische Jonge Wacht*". Deze groepering had tot doel de socialistische gedachte bij de jonge mannen ingang te doen vinden en deze militanten behoorlijk te leren lezen en schrijven.

Studiekringen werden toen ook opgericht. In 1892 ontstond de socialistische "*Ontwikkelingskring*", uitgaande van nieuwe levensopvattingen, beschreven door Multatuli. Een soortgelijke idee werd toen gehuldigd door de "*Liberale Jonge Wacht*".

Omstreeks 1898 kwam de socialistische vereniging "*De Volkskinderen*" tot stand. Men streefde ernaar de arbeiderskringen tussen zes en veertien jaar lichamelijk, zedelijk en verstandelijk te ontwikkelen. Men deed er aan turnen, zingen, toneel, dansen en voordracht.

De stichter en leider was Aimé Bogaerts, een onderwijzer die, als opvoeder, een belangrijke rol speelde in de plaatselijke vrijzinnigheid en in de socialistische partij.

VI. SPORTVERENIGINGEN

Tijdens de 19de, begin 20ste eeuw waren de bestaande sporttakken praktisch enkel toegankelijk voor de maatschappelijke elite. Uitsluitend de rijke lui, de beoefenaars van vrije beroepen en de gefortuneerde middenstanders hadden immers de kans en het geld om aan sport te doen. Daarenboven kwamen sommige verenigingen zoals deze waar men schermde, turnde, zwom evenals deze der karabijn- en pistoolschutters, van het paardrijden, fietsen, roeien en zeilen en deze waar men aan voetbal deed, bijna uitsluitend in de steden voor. Aan het eind van de 19e eeuw vermeerderde het aantal groeperingen in de meeste disciplines doch eerst omstreeks het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kwam er een glimpje democratisering in sommige sporttakken.

a) SCHERMEN

De meeste bekende en tevens oudste Gentse schermvereniging was de "*Soevereine Gilde van Sint-Michiel*" die in 1616 de octrooibrief kreeg uit de handen van het hertogelijk paar Albrecht en Isabella. "Sint-Michiel" bestond reeds sinds 26 maart 1613 en haar gildeleuze luidde ridderlijk "N'évite pas, jamais ne cherche".

Tijdens de 19de eeuw gingen de oefeningen door in een zaal van de Lakenhalle in de Sint-Janstraat. Men kon er tevens aan gymnastiek doen; verscheidene schermverenigingen waren trouwens tevens turnmaatschappijen.

In 1840 werd de vereniging "*L'Amitié*" gesticht. De schermoefeningen gebeurden in de herberg "Het wit Kruis" op de Kleine Botermarkt bij Sint-Jacobs. In 1841 stichtten de "*Frères d'Armes de l'Empire*" hun schermgezelschap. Hun lokaal was waarschijnlijk het "Salon Napoléon" op de Coupure, in 1842 door de Napoleonisten feestelijk geopend!

De 29e augustus 1850 werd de kruisboog- en schermvereniging "*Jeanne d'Arc*" opgericht. Enkele jaren nadien telde dat gezelschap minstens 50 leden. De eerste voorzitter was ridder Edward De Neve. De vergaderzaal lag in de Sint-Amandstraat 38. In 1886 werd de zetel overgebracht naar de zaal "Concordia" in de Belgradostraat. De leuze van deze vereniging was "Loyal et sans intrigues".

Vanaf 1859 oefenden de leden van het schermgezelschap "*Sint-Martinus*" zich in een ruimte van de herberg "De Engel" in de Bagattenstraat 68. Begin 1860 vroegen ze aan het schepencollege de toestemming om deel te nemen aan feestelijkheden en stoeten.

De schermvereniging "*Sint-Joris*" werd op 16 mei 1869 opgericht. Ze nam als kenspreuk "Schermkunst en Vrede". Ze oefende in het lokaal "Café Belge" op de Vrijdagmarkt 1. Rond diezelfde tijd werd de "*Scherm- en Gymnastiekmaatschappij*" in het "Châlet du Tir" op de Godshuizenlaan (nu : Martelaarslaan), onder het motto "Willen is Kunnen" gesticht.

Tien jaar later werd de vereniging "*De Wapenbroeders*" opgericht. Haar lokaal

was gelegen in de Lange Violettenstraat 29. Ook het gezelschap "*Sparta*" ontstond toen. De oefeningen gebeurden in een café op de Korenlei 18. Vanaf ca. 1885 kende men te Sint-Amandsberg op het Kerkplein 1 de schermvereniging "*De Klauwaarts*".

Toen stichtten ook "*De burgerlijke en militaire Wapenmeesters*" van Gent hun eigen kring. Ze oefenden in de bekende "Skating Ring" in de Bagattenstraat 21 waar, althans volgens de kunststafiches, de dames en heren van de burgerij zelfs in avondkledij op de voornoemde piste kwamen schaatsen.

b) TURNEN

Bij de gezelschappen die aan lichamelijke opvoeding deden, kon men kiezen uit een groep activiteiten zoals turnen, schermen en manipuleren van wapens. Alleen reeds omwille van het hoge jaarlijkse lidgeld waren soortgelijke verenigingen tot het begin van de 20ste eeuw meestal enkel toegankelijk voor de telgen uit begoede families.

Met de kenspreuk "Heb vertrouwen in u zelve" werd in 1863 de "*Société Gantoise de Gymnastique*" (De Gentse Turnmaatschappij) opgericht. Elke dins-, donder- en zaterdag kon men de lessen volgen tussen 20 en 22u30. Dat gebeurde in het stedelijk Gymnasium op de Lindelei. Ook schermlessen werden er gegeven. De 15de november 1874 organiseerde deze maatschappij een liefdadigheidsfeest in de tuinen van het Casino op de Coupure. Een groot aantal turnverenigingen uit binnen- en buitenland namen daaraan deel. 's Ochtends werden ze aan het Zuidstation afgehaald en men trok in stoet doorheen de stad.

In 1871 werd de liberale "*Gymnastische Volksmaatschappij*" gesticht. Haar motto luidde "Werken is nooit verloren". Haar eerste oefenplaats was gevestigd in het café "De Hert" in de Phoenixstraat 20. In 1890 had ze echter een lokaal in de Prooststraat 3 en in 1895 trof men ze aan in de Sint-Agnetestraat 3. Elke zondag, tussen 10 en 12 uur richtte deze vereniging kosteloze leergangen in voor de mannelijke bevolking van 16 tot 30 jaar die een ambacht uitoefende en van onberispelijk gedrag was. Misschien wel in dat verband vroeg ze op 16 juni 1874 aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken een subsidie die echter geweigerd werd.

Gesticht in '74 trachtte de "*Club Gymnastique*" (De Turnclub) het turnen, de wapenoefeningen en de schermkunst aan te moedigen. "A chacun son droit" (Elk volgens recht) was haar kenspreuk. Aanvankelijk oefende ze in de Belgradostraat 72. Doch zoals veel Gentse verenigingen veranderde ze om de haverklap van lokaal. Later werd er een fietsclub aan toegevoegd.

Omstreeks 1875 kwam de liberale turnmaatschappij "*Help u zelf*", onder impuls van prof. Fr. Laurent, tot stand. In 1876 stapte ze reeds mee op in de stoet van de Pacificatiefeesten alhier.

De "*Cercle d'Escrime*", opgericht op 10 juni 1886 had een oefenlokaal in het gebouw der "Melomanen" in de Savaanstraat.

Vanaf het einde van de 19de eeuw kenden de turnkringen een bijzondere

populariteit in de opkomende arbeiderspartijen, socialistische en christendemocratische. Maar ook de liberale verenigingen o.m. de Laurentkringen hebben de mogelijkheden naar waarde geschat.

De socialistische "*Turnclub Vooruit*" kwam eind november 1886 tot stand. Haar lokaal bevond zich in de Chartreuzendreef 195. De 15de augustus 1887 trad ze, onder de leiding van Karel De Wette, voor het eerst in het openbaar op. In 1890 werd er een schermsectie aan toegevoegd en vanaf 1897 was er tevens een meisjesafdeling, dit omdat de meisjes, behalve de "Nellie's Kring" weinig eigen verenigingen hadden. Bij hen werd het turnen afgewisseld met zang en toneel.

De "*Running of Runners Club*" werd opgericht in 1886. De zetel was gevestigd in het "Café de la Demie-Lune" op de Kortrijksesteenweg. Reeds in 1887 organiseerde ze een loopwedstrijd op het Sint-Pietersplein.

In 1890 stichtte men de "*Gentse Turnvereniging*". Haar lokaal bevond zich op de Oude Houtlei. Deze groepering trad zowel op in het buitenland als in België. Verschillende andere turnmaatschappijen werden omstreeks diezelfde tijd opgericht, onder meer "*Hand in Hand*" die oefende in de Vosstraat 26 (nu : Reinaertstraat), "*Recht en Vrede*" op de Antwerpsesteenweg 25 en "*Door Vriendschap sterk*" eveneens op de Antwerpsesteenweg doch in nummer 19, te Sint-Amandsberg.

Ook was er de turnkring "*Vreugd in Deugd*" met haar oefenlokaal in de Sint-Salvatorstraat 518 en omstreeks 1910 in de Oude Sassepoortstraat 84.

In 1895 werd te Ledeberg de maatschappij "*Vereniging Overwint*" opgericht. Nog datzelfde jaar kwam de liberale groepering "*Turn- en Wapenkring Vriendschap*" tot stand. Men oefende in de stadsschool "Jacob van Maerlantstraat" doch er werd vergaderd in "De Wapens van Zeeland" op de Korenmarkt.

Circa 1900 kon men toetreden tot de turnkring "*Door Volharding*", een katholieke vereniging, gevestigd in de Noordstraat 33 te Ledeberg, of tot de "*Turnvereniging Ganda*" op het Sint-Pietersplein en die "Hou en Trou" als kenspreuk voerde of tot "*Het Volk*" een andere katholieke jongelingenbond uit de Wellinckstraat 28.

In 1902 richtte men "*De Toekomst*" op, een turngroep voor jongeren tussen de 14 en 20 jaar.

Lode HOSTE
(t vervolgt)

Erratum : De Heer Caese liet ons weten dat de katholieke harmonie "Het Volk" gesticht wer in **1898** en niet in 1890.